

ÖNAL, Mehmet Naci, (2006), *Nevruz Geleneği, Aklın ve Bilimin Aydınlığında Eğitim*, S. 72, s. 28-31.

NEVRUZ GELENEĞİ

Yard.Doç.Dr. Mehmet Naci ÖNAL*

NEVRUZ ADI

Yeni gün anlamına gelen nevruz, Farsça kökenli bir kelimedir. Kelimenin Farsça olması, Fars kültür dairesinden geçmiş olan Türklerin Farsça'dan almış oldukları diğer ödünç kelimelerle birlikte nevruz kelimesini de almış olmaları doğal karşılanmalıdır.

Anadolu'da Nevruza, Sultan Nevruz, Gün Dönümü, Baba Martı, Mart Dokuzu gibi farklı isimlendirmeler verilir.

Nevruz, Türkiye, Azerbaycan, Türkmenistan, Özbekistan, Kırgızistan, Kazakistan, Başkutistan, Çuvaşistan, Kırım ve Balkanlara dek bütün Türk dünyasında kutlanan bir mevsim bayramıdır.

Türk dünyasında: Yeni gün, ulustın uluğ küni olarak bilinir. Türkmenistan'da "nan ve çörek" Kırgızistan'da "nan" veya "nouruz" Uygurlar'da "Aram ay" Hakas Türklerinde "Mus ay" yani "muz ay" denir.

NEVRUZ VE TAKVİM

Nevruz, ilkbaharla gelen yeni bir yılın başlangıç gününe verilen isimdir. Nevruzda güneş, balık burcundan koç burcuna girer. 21 Marta

* Muğla Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi.

rastlayan bu günün bir özelliği de, gece ile gündüzün 12 saat, 12 saat olarak eşit olmasıdır.

Tarım toplumlarında, takvim doğa koşullarına göre düzenlenir. Nevruz halk takviminin başlangıcıdır. Nevruz bir tabiat bayramıdır. Rumî takvime göre 9 Mart, Miladî takvime göre 21 Mart nevrüz günüdür. On iki

hayvanlı Türk takviminin ilk günü 21 Mart yani nevrüzdür. Türkler Müslüman olduktan ve hicri takvimi kabul ettikten sonra, bu takvime ayak uyduramamışlardır. Selçuklu Sultanı Melik Şah takvimin yeniden düzenlenmesini emretmiştir. Dönemin bilim adamları takvimi güneş yılına göre yeniden düzenler (1079). Anadolu beylikleri de nevrüzü yılbaşı olarak kabul etmiş, gelenek Osmanlılar da sürmüştür.

Bu zamanın bir başka önemi vergi toplama zamanı olmasıdır. Geleneğin Cumhuriyet Türkiye'sinde de yakın bir zamana kadar devam ettiğini biliyoruz.

DÜNYADA NEVRUZ

Nevruz, ilkel toplumlardan günümüze dek kutlanan bir mevsim bayramıdır. Arkaik toplumların inanışlarında, zamanın sıradanlığı, yerini mevsim törenleriyle zamanın kutsallığına bırakır. Bu kutsal zaman çeşitli törenlerle bayramlara dönüşür.

Nevruzda efsanevî bir geçmişin başlangıcında meydana gelmiş kutsal bir olay hatırlanır ve bu olay yeniden güncelleştirilir. Nevruz öncesinde zaman, insanın varlığı, toplum ve evren eskimiş olarak kabul edilir. Nevruzda her şeyin yenilediğine, yeni bir var oluşun gerçekleştiğine inanılır. İlkbahar ve yeni bir yılın gelişi dünyanın yeniden doğuşu anlamındadır. Yeni yılla birlikte, yaratılış anındaki *saf zamanın*

yeniden ihya edildiğine inanılır. El-Birûnî'nin ifadesiyle, nevruz gününde yaratılış yenilenir.

Nevruz kutlamalarını, dünyanın muhtelif bölgelerinde; çeşitli toplumlarda ve milletlerde görmek mümkündür. Bu kutlamalardan bazıları büyük dinlerin bayramlarına denk düşürülerek yeniden güncelleştirilmiş ve yeniden isimlendirilmiş olarak devam ettirilmiştir. Hıristiyanlıkta Paskalya Yortusu, Yahudilerde Pesah Bayramı bu tür bayramlardandır. İran'da nevruz, diğer pek çok inanişin yanı sıra, dünyanın ve insanın yaratılış günü olduğu için kutlanır. Sasaniler döneminde İran'da hükümdarlar, nevruz günü büyük şenlikler düzenlerler, halk ateş yakıp birbirine su serper. İran Tatarları ilk baharda toprak dolu bir kaba buğday tohumları ekerler. Bunu yaratılışı anmak için yaparlar.

İlk bahar kutlamaları, Sümerlerden, Dante'nin İtalya'sına, eski Yunan'dan Çin'e kadar uzanır. Demeter, ilk baharın başlangıcında yeni sürülmüş toprak üzerinde çiftleşir. 19. yüzyıla kadar kuzey ve orta Avrupa'da devam eden bu geleneğin anlamı berekettir. Sümerlerde ilâhların birleşmesi sonucu doğurganlığın ve bereketin artacağına inanılır. Yapılan bu şenlikler, bütün dünyada zihnî yapıları ve dokularıyla hâlâ devam etmektedir.

NEVRUZ GÜNÜ İNANIŞLARI

Nevruz Türkler arasında İslâmiyet öncesinden beri kutlanagelen bir bayramdır. İslâmiyet öncesi, ozanlar kopuzlarıyla şiirler söyler, kamlar dinî -çoğu kez ozan ve kam aynı kişidir- törenler tertip ederlerdi. İslâmiyet'i kabulden sonra nevruz bayramı kutlamaları birtakım dini sebeplere bağlanmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır:

- 1-Dünyanın yaratılış günü olması,
- 2- Hz. Adem'in nevruzda yaratılması,

- 3- Adem ile Havva'nın Arafat'ta buluştukları gün olması,
- 4- Yusuf peygamberin kuyudan kurtarıldığı gün olması,
- 5- Yunus peygamberin balığın karnından kurtulup karaya çıktığı gün olması,
- 6- Tufan'dan sonra Nuh Peygamberin Cudi Dağına varması, aşure yaptığı gün olması,
- 7- Hz. Muhammed'in 360 putu kırdığı gün olması,
- 8- Hz. Muhammed'e peygamberlik verildiği günü olması,
- 9- Hz. Ali'nin doğum günü olması,
- 10- Hz. Ali ve Hz. Fatma'nın doğum günü olması,

TÜRKLERDEN NEVRUZ

Çin kaynaklarında, her yılın başında Hun hakanının karargâhındaki tapınakta âyinler düzenlediği belirtilir. Bu âyinlere 24 Hun boyunun başbuğlarının katıldığı anlatılır. Marko Polo da seyahati sırasında, Türklerin ilk baharda “Ak Bayram” dedikleri bir bayram kutladıklarını, bayramda aklar giyinerek yemekler yediklerini anlatır. Dede Korkut hikâyelerinden “Dirse Han Oğlu Buğaç Han Boyunu Beyan İder Hanım Hey” adlı hikâyede, Bayındır Han'ın bir yazın bir de güzün boğayla buğrayı savaştırdığı ifade edilir. Burada geçen yaz ve güz, mevsim bayramlarını ima etmektedir.

Ebu'l Gazi Bahadır Han'ın yazmış olduğu Şeçere-i Türk adlı eserde Ergenekon destanı anlatılır. Ergenekon'dan çıkış Türkler için bayram olarak kutlanır.

Komşularıyla yaptıklarda savaş sonucu yenilen Kök Türklerin çoğu kılıçtan geçirilir. Kalanlar esir edilir. Esir olanlar arasında İl-Han'ın küçük oğlu Kıyan/Kayan ile yeğeni Negüş/Tukuz da vardır. Kıyan ve Tukuz bir gece hanımları ile birlikte kaçarlar. Her tarafta düşmanlar olduğu için,

onlardan uzak bir yere gitmek zorundadırlar. Savaşta arta kalan deve, at, koyun sürülerinden de yanlarına alarak dağlara tırmanırlar. Dağlar arasında hiç kimsenin bulunmadığı bir yere gelirler. Geçtikleri yerler öyle sarp yerlerdir ki, buralara sarp anlamında gelen ergene derler. Buraya konarlar.

Kök Türkler burada nesiller boyu yaşarlar. Artık bu dağlar arasına sığamaz hale gelirler. Atalarından dışarıda güzel yurtlarını olduklarını işitmişlerdir. Demirci “Demir Dağı”nı eritmeyi teklif eder. Dağın etrafına kat kat odun ve kömür dizerler. Yetmiş yere körük döşerler. Dağı eritir ve dışarı çıkarlar. Çıktıkları günü, ayı ve saati belleyip her yıl o günü bayram olarak kutlarlar.

Süryani tarihçisi Mihail Türklerin M.Ö.510 yılında Ergenekon’dan çıktıklarını yazmıştır.

TÜRKLERDE NEVRUZ KUTLAMALARI

Nevruz kutlamaları hem sarayda hem de halkı arasında kutlanmıştır. Selçuklu sultanlarının saraydaki bu kutlamalarını Nizamülmülk’ten öğreniyoruz. Osmanlı sarayında büyük törenlerle kutlanmaktaydı. Sarayda hekimbaşı misk, amber ve çeşitli baharatlardan macun hazırlar ve nevrüz günü padişaha sunardı. Nevruziye töreni denen törenlerde padişaha donanmış atlar, silahlar, kumaşlar vs. hediyeler takdim edilirdi. Buna “nevruziye pişkeşi” denirdi. Bu pişkeş saraydaki diğer mühim şahsiyetlere de verilirdi.

Nevruz macunu yanın sıra –s harfi ile başlayan yedi çeşit yiyecek (susam, simit, sarımsak, süt, salep, su, safran vd.) yenir. Bunların şifa vereceğine inanılırdı.

Manisa’da Kanunî zamanında Merkez Efendi’nin başlattığı gelenek, nevrüz günlerinde devam etmektedir.

Kayı boyu mensubu Karakeçili aşireti 12 Martta Ertuğrul Gazi türbesi etrafında toplanıp burada şenlikler yaparlar. At yarışları, ciritler, güreşler tertip ederler.

Anadolu'da cemre düşmesi baharın gelmesi anlamına gelir. Havaya, toprağa ve suya düşen cemre üç hafta sürer, son cemre nevrudur. İlbaharda nevrud çiçeği veya kardelen (Tatar Türkçesi: Akbardak) bayramın müjdecisi olur. İbibik kuşları ötmeye başlar.

Nevruzda bitkiler, hayvanlar, insanlar yani bütün canlılar yeniden âdeta canlanır. Göçmen kuşlar gelmeye başlar. Hacı Leylekler görülür.

Mezar ziyaretleri yapılır. Herkes en güzel elbiselerini giyer.

Nevruz günü günahlarından arınmak için ateş üzerinden atlanır.

Çocuklar nevrud günü ev ev dolaşp fındık, fıstık, şeker toplarlar. Evlerde pişiler pişirilip dağıtılır. Nevruzda fakirler doyurulur.

Nevruz günü çeşitli seyirlik oyunlar düzenlenir. Arap oyunu, köse oyunu gibi halk tiyatroları oynanır. Çeşit çeşit yemekler hazırlanır. Yumurtalar boyanır. O gün çocukların uçurtma uçurması ve yumurta yemeleri gerekir.

Nevruz gecesi Allah'ın rızkları dağıttığına inanılır. Aile fertleri sayısınca evin bacasına taş dizilir. Ertesi gün taşın altına bakılır. Kimin taşına kırmızı böcek gelmişse ona o yıl uğurlu geleceğine inanılır.

Kızlar gılık denen tuzlu hamuru yatmadan önce yerler. Su içmeden uyurlar. Rüyalarında onlara su veya çorba ikram eden adamlarla evleneceklerine inanırlar.

